

DOS SEGLES DE CIÈNCIA RACIAL

Des de l'antiguitat, els éssers humans ens hem sentit atrets per conèixer els nostres propis orígens. Això explica també la fascinació que sentim per determinar els trets físics o culturals que defineixen la nostra identitat, ja sigui a escala de família, tribu, poble o nació. La identificació amb un grup és un concepte fonamental per a les societats humanes; val a dir que, per contra, la noció d'humanitat, que engloba tota l'espècie humana, és un concepte històricament recent i d'acceptació social limitada.

Però de la mateixa manera que hi ha una percepció d'identitat entre alguns éssers humans, també hi ha una percepció de diferència respecte d'uns altres. És un fet evident que no hi ha dos éssers humans completament iguals en la seva aparença física; fins i tot els bessons monozigòtics (anomenats així perquè deriven d'una única cèl·lula inicial i, per tant, comparteixen el 100 % dels seus gens), malgrat ser qualificats d'«idèntics», són lleugerament diferents en l'aspecte extern. Si considerem que la personalitat humana és l'expressió tant de l'aspecte físic com de les emocions i les actituds de l'individu, podem afirmar que no hi ha dos éssers humans amb personalitat idèntica.

L'intel·lecte humà no pot assimilar la diversitat il·limitada que observem entre els individus de la nostra espècie, que arriben ja als sis mil milions; necessitem recórrer a algun criteri d'ordenació per a interpretar aquesta diversitat. Dins del món de la ciència, es va intentar portar a terme aquesta ordenació emprant el concepte de raça. Les races s'entenen com

entitats poblacionals definides per característiques físiques hereditàries; la raciologia —l'estudi científic de les races— es basava en la creença que la humanitat es podia subdividir i ordenar en aquestes races.

El pensament racial s'ha basat en la construcció d'unes abstraccions anomenades tipus racials, dins les quals s'ha intentat classificar tota la variació humana; és una concepció deutora de l'antiga idea platònica que el món natural està format per tipus ideals que presenten les característiques definitòries de qualsevol ésser viu. Però el procés de classificació racial neix d'un plantejament erroni, com és pensar que abstraccions imaginades poden identificar-se amb éssers reals. És un error confondre el procés de classificació racial amb un procediment científic; al cap i a la fi, la ciència es basa en l'estudi empíric de realitats, no d'abstraccions. I pel fet d'estar basada en abstraccions seleccionades prèviament, més que no pas en l'anàlisi objectiva de dades, la raciologia ha patit la influència dels prejudicis dels científics mateixos i de la societat del moment, més que no altres camps en la història del pensament científic. Això es deu al fet que l'entorn cultural en què tot científic es troba immers modifica les seves pròpies percepcions i orienta les seves expectatives; en el cas de la raciologia, normalment el científic ha tractat de fer encaixar les poblacions humanes en els criteris de raça que ell mateix havia preestablert. Així s'explica que, després de més de dos segles de ciència racial, la realitat de les classificacions racials no s'hagi pogut demostrar empíricament; no s'han trobat trets morfològics o genètics que indiquin que l'espècie humana està subdividida en categories que puguin tenir una entitat taxonòmica. Malgrat aquest fracàs, la visió tipològica de la humanitat ha tingut un èxit popular que es reflecteix encara en molts aspectes de la societat actual i de l'antropologia mateixa; sovint, generalitzem

poblacions senceres amb estereotips físics o culturals que deriven dels antics tipus racials.

Quan observem altres membres de la nostra espècie, tendim a caure inconscientment en un fenomen classificador, no sols de categorització, sinó també de jerarquització. Als racionals els va resultar impossible de defugir la temptació d'ordenar les categories descrites com a races humanes en una escala gradual ascendent; la teoria de l'evolució va permetre disposar d'una explicació pretesament científica per a justificar aquesta jerarquització. Hauria estat un entreteniment intel·lectual inútil, però inofensiu, si no hagués estat perquè era inevitable que la jerarquització racial tingués fortes repercussions socials, a la llarga amb conseqüències desastroses per a la humanitat mateixa. I és que, pel fet de tractar de la naturalesa mateixa de la humanitat, les classificacions racials sempre estaran subjectes a l'amenaça del prejudici racial.

El prejudici racial és una característica universal relacionada amb la identificació de grup; prejudici que, a més a més, compleix el paper social de cohesionar el grup a què es pertany o es vol pertànyer. Aquest prejudici és un motor poderós de realimentació; sovint sorgeix com a conseqüència de desigualtats socials entre grups humans, i el seu efecte final és el d'augmentar les desigualtats que l'han generat. Aquestes desigualtats socials solen estar basades en la competició; competició per les terres, per la posició socioeconòmica, per la dominància política, etc. Per aquesta mateixa raó, no és estrany que la ignorància i la pobresa siguin, encara avui, els principals motors del racisme. Això ha portat el genetista de la universitat de Stanford Luigi Luca Cavalli-Sforza a afirmar que la millor teràpia contra el racisme és l'educació.

El racisme es defineix com la creença, no sols que la humanitat està dividida en grups o races definits biològi-

cament, sinó que alguns d'aquests grups són innatament superiors als altres. El racisme s'agermana amb una altra doctrina, anomenada determinisme biològic, que es basa en la creença que les desigualtats de la nostra societat (entre races, entre sexes o, senzillament, entre individus de classes socials) no són una construcció social, sinó que tenen una base biològica inalterable. El determinisme biològic manté la teoria que molts dels trets socials pels quals els humans difereixim —entre els quals, habilitats fonamentals com la intel·ligència— s'hereten biològicament, i que per aquesta raó la naturalesa humana comporta la formació d'una societat jerarquitzada de manera natural. En altres paraules, els col·lectius que es troben en una posició social més baixa, hi estan perquè tenen capacitats innates inferiors als col·lectius que ocupen una posició privilegiada. Els grups amb poder social s'han autoatribuït tradicionalment una capacitat intel·lectual superior, argument que sovint han emprat per a justificar l'ús il·legítim que poguessin fer del seu poder.

La idea racial és tan antiga com la humanitat. Per exemple, el sistema de castes de l'Índia, establert per invasors indoeuropeus cap a l'any 1000 o 2000 aC, es basava inicialment en el color de la pell, i no era més que un sistema de discriminació racial emprat per a prevenir els encreuaments entre els nous immigrants (uns pastoralistes nòmades que s'han anomenat aris) i els pobles que aquests van trobar a l'Índia, que parlaven llengües dravídiques. Les castes són unitats reproductives tancades, ja que els individus tendeixen a creuar-se amb membres d'una mateixa casta, perpetuant d'aquesta manera les desigualtats inicials; només les dones poden, a vegades, pujar de casta si es casen amb un home d'una casta superior a la seva. Quan s'han analitzat genèticament aquestes castes, s'ha pogut comprovar que els

individus de castes superiors tendeixen a assemblar-se més als europeus que els individus de castes inferiors.

D'altra banda, sabem que les variacions morfològiques que caracteritzen la nostra espècie tenen, com a mínim, milers d'anys d'antiguitat. Ja l'historiador grec Heròdot, que va viure al seglev aC, descriu físicament diversos grups humans, incloent-hi els pigmeus africans i les tribus germàniques del nord d'Europa; les mòmies trobades a Egipte i a Amèrica del Sud mostren semblances físiques amb les poblacions egípcies i sud-americanes actuals; cossos de l'edat del ferro trobats en pantans del nord d'Europa són similars a les poblacions nord-europees actuals, i l'Home del Gel, trobat als Alps tirolesos i datat de fa uns 5.300 anys, és com un europeu actual —també genèticament, ja que ha estat possible recuperar fragments del seu material genètic.

Malgrat l'estereotip que els humans som molt viatgers, el cert és que, al llarg de gran part de la història diferents parts de la humanitat s'han ignorat entre si, a causa de l'escassa mobilitat dels grups humans, en part deguda a les barreres geogràfiques. No és estrany que, durant l'edat mitjana, no existís una idea gaire elaborada de la diversitat humana, senzillament perquè les distàncies que es podien cobrir amb les comunicacions d'aquell temps, ja fossin a peu o a cavall, eren extraordinàriament limitades, i això afavoria una percepció gradual, i en certa manera esmorteïda, de les diferències humanes. No hi ha dubte que les diferències culturals es percebien com més importants que les merament físiques. Aquesta impressió pot atribuir-se en part al fet que les característiques biològiques humanes mai no varien dramàticament entre poblacions que siguin properes. Les limitacions en les comunicacions feien que fins i tot dins d'una àrea relativament reduïda com és Europa, la variació humana fos pobrament coneguda. És significativa la història

del papa Gregori I, que, a les acaballes del segle vi, veient uns joves anglosaxons en el mercat d'esclaus de Roma, es va sorprendre pel seu cabell ros i per la pell clara, i va preguntar d'on eren; quan se li va dir que eren anglesos, va fer el joc de paraules següent: «Deuen ser àngels (angeli) i no anglesos (angli)».

Fins que no es van dur a terme els grans viatges marítims dels segles xv i xvi, que van permetre fer salts geogràfics de milers de quilòmetres, no van començar els europeus a tenir una idea de l'escala real de la diversitat humana, tant en el terreny físic com en el cultural. De fet, la descoberta de la variació humana es va estendre ben bé fins al segle xx; el 1938, l'expedició Archbold, organitzada pel Museu Americà d'Història Natural, va descobrir a la vall del riu Balim (Nova Guinea) una població de 50.000 papús que vivien encara en l'edat de la pedra, i el 1991 es va contactar per primera vegada amb uns nadius andamanesos que habitaven la minúscula illa de Sentinel (illes Andaman, golf de Bengala), la qual feia més de quaranta anys que pertanyia formalment a l'Índia; probablement, aquests andamanesos corresponen al darrer grup de la humanitat que estava completament aïllat de la resta. D'aquesta manera, han finalitzat els experiments aïllats d'organització social; tot aquest procés de «contacte» entre els grups humans a escala planetària ha durat, doncs, cinc-cents anys.